

SARUSI MIHÁLY

Zarándi öregapád

Cseres Tibor fogta rám – egy írószövetségi díjkiosztáson –, hogy „zarándi Márquez” vagyok. Márquez utánzója nem lettem, ám ezzel az előlegezett bizalommal fölhívta a figyelmemet arra a lehetőségre, amellyel aztán máig élek. Mármint hogy „zarándi lennék” („...löttem vóna”).

– Eddig csanádinak adtad ki magad, újabban meg zarándi vagy?! – „ironizált” a ’90-es évek derekán Csabán az ávos székházból lett sajtóház kapujában egy illető, aki túl közeli ismeretséget ápolt a minap (azaz aznap is?) az állambiztonságiakkal.

Másképp honnét tudta volna, hogy valóban „újabban” – igaz, álnéven – Zarándot emlegetem (*Kurta Miska levelei Zaránd vármegyéből AZ MÁI LABANCOKRÚL* címet viselő sorozatomban)? A korábbi – Kisiratos miatt emlegetett – Csanáddal „ellentétben”.

Igen, mert Zaránd... kiváló búvóhely! A magamfajta szegénylegénynek. Elrejtőzni mindenféle perzekútorok elől. (Családi legendáink egyike arról regél, hogy egyik makai – Kis? Sarusi? Kakuja?... – ősünk ezt a mesterséget űzte az 1800-as évek elején, tehát akár az otthonodba is beférkőzhetett volna egyikük, másikuk.)

...Cseres? Észrevett minket, értékelt bennünket, segített nekünk...

KURTUCZ ÖREGAPÁDÉK MÁCSÁN

Kurtucz tatáék hatan voltak testvérek, emlegette Annus néném 2005-ben, mond hasonlót 1979-ben a bátyja, Pista. Apjuk – dédapád – Demeter...

Kurtucz Demeter (18..–19..) – Chlotni Anna (18..–18...)

Gyermekeik, a 6 testvér: *Gergely* (1886–1967), *István* (1897–1979), *Szidónia*, *Anna*, *Béla*, *Mária*. (Meg *Zsófia*? Mert Zsófiára is emlékeznek.)

Gergely az öregapánk.

Anna. „Krisán János tata húgának, Kurtucz Annának a férje! Mácsán a Krisánok nagyon szeretnek minket, tartják a rokonságot, szívesen látnak” (KA 1979).

Szidónia. Szida néni ura Mácsán Pirkovics (Pirkonics?). A háborúban magyar katonaként szolgált. Az erdő alatt 18 hold földje volt. Nagyon gálánt ember volt – emlegeti Annus néném 2000-ben. – Nem volt gyerekük, mi heten. Mondta apámnak: „Adjál, testvér, egyet!” Apám nem adott.

Pedig olyan szegény volt öregapám, mint a templom egere!

István. Szentmártonban halt meg tatának ez a testvére.

Mária. Maris néni a pécskai férjénél. Férjezett nevét nem említik, de vélekeznek Pelhesnére: ...*Pelhesné* – tata egyik lánytestvére lett Pelhesné. (Pelhest az elrománosodott ősmácsai református magyarok közt emlegetnek...) „Pelhes: apám testvérenek a férje. Tata sógora, húgának az ura” (öKM 1982).

Zsófia (Zsófia?) az egyik Krizsánhoz ment férjhez (KA 2000).

Részlet az író készülő, *Parasztra paraszt* című családtörténetéből.

Béla meglep; ilyen ómagyar-ótörök név az állítólag román családban, Mácsán...

Azaz: hatan voltak testvérek, vagy hat testvére volt tatának? Heten, mint ők, (öreg) Kurtucz Gergő kisiratosi gyermökei?

Kurtucz pap (Viorel...) fölvette a stoppost. Lány volt, a kezében táska. Hátraült, a pap meg a tükörben figyelte. Észrevette, hogy állandóan a táskájához nyúl-kál, a keze szőrös! Akkor nem lehet nő, férfi! Mostanában sokan akarnak átszökni, biztos némöt löhetött. Olyan rafinált volt a pap, hogy kiszállt a kocsi-ból, fölemelte a motortetőt, rossz a kocsi! Beült, megtolatta vele, és otthagya! Így kigondolta... A táskában két pisztolyt, három rendszámtáblát talált, bevitte a milíciára. Keresik... Még haza se ért, már telefonon kereste valaki, üzente, hogy ezért agyonveri. Biztos idevaló volt a környékre, mert ismerte a papot – regél Annus néném 1981 böjtmás havában Kisiratoson.

Kurtucz Viorel mácsai pap esket.

– Ti nem németek vagy magyarok vagytok, románna kell váljatok!... Ti ne higgyétek, hogy németek vagy magyarok vagytok! Románok vagytok!

...Hű, de mondta!...

A másik Kurtucz, aki '96-ig polgármester volt, parasztpártiként lett polgármester. Szintén... majdnem sovén; nem mondom, hogy sovinizta, de... erősen nacionalista. Nem hangadó ember Mácsán – állítják, ennek ellenére, róla.

Curtuțiu Mircea a másik Kurtucz Mácsán.

Nem biztos a származásában?! Azért hangoskodik – mondja AV, Kürtös alpolgármestere 1997-ben, aki az 1990-es évek elején iskolaigazgatóként lagzikban filmez, hogy megéljen.

2005-ben Kevermesen a határ menti polgármester-találkozón meg a hasonlókürtösin csodálkozom rá e Kurtuczra, a mácsai polgármester Curtuțiuira.

(2017-ban a világháló Mácsán 2-szer jelez Curtuțit, 67-szer Curtuțot, 146-szor Curtuțiu.) (Ennyire nem tudják, hogy hívják őket?) (Ezért írjuk mi – magyar ágon lévők – egyértelműen Kurtucznak?)

1980 Szent Jakab havában teszi tiszteletét a mácsai Kurtucz (Viorel) papnál a (kerékpár helyett ezúttal kocsival érkező) falukutató. Könyvtárában Dumas, M. Preda, La Fontaine, A. France, Diderot, Jókai, „Attila, Csingizkán ši...”, Sienkiewicz: Quo Vadis?, Tolsztoj Leó, Stendhal, Sadoveanu, Kipling, „Nadia” (Comaneci) s görögkeleti egyházi folyóiratok a tárgyalóház könyvszekrényében.

Az apja Curtuțiu Gheorghe, Gyorgye bácsi. Született 1905. böjtelő hó 2-án, elhunyt 1979. böjtmás 8. napján.

Gyorgye bácsi nyugdíjasan a templom mellett élt az 1970-es években (KI 1979).

Viorel Gyorgye bácsi fia, Gyulavarsádon volt pap tavalýig. Kopasz, mint az apja (és olyan tojásdad a feje, mint az ajtót váratlan rányító unokaöcs Sarusi györöknek), az álluk olyan vékony, mint a miénk! Széles homlok... És olyan savanyú, mint az anyja! Viorel apám másod-unokatestvére, tata és Gyorgye bácsi első-unokatestvér volt!

„Gyorgye bácsinak Pécska alatt (Pécska és Tornya közt) a Maros-parton volt 80 holdja Szenttamáson. Pár ház. Télen szánnal, nyáron... (kocsival?) mentek ki a tanyára. Mindig benéztek tatához, nem mulasztották el (Mácsáról oda tartva, mög vissza). Gyorgye bácsi szerette tatát, a mama is nagyon vallásos volt, szívesen jöttek hozzájuk. Mindig vitte magával a két fiát. A nagy fia mérnök lött! A felesége szép barna asszony” (KA néném, 1980).

Apám közbeszól: Csúnya asszony...

(Most csúnya volt-é, avagy mégsem?)

Annus nénémnek a jó kövér a szép, Úriborbé apámnak a csinos.

Kurtucz papot (Gyorgye bácsit) Mácsán apánk 16 évesen három hónapig borotválta, ő 30 éves lehetett, akkor nősült. Csúnya, gazdag román nőt vett feleségül. Vett 100 holdat hitelbe: „Szegény voltam, legföljebb szegény maradok!”, mondta. A demokráciát 200 holddal érte meg. Nagyon szorgalmas volt, a traktort maga vezette. Fekete ruhában! Nem papi, csak fekete... Széles kari-májú kalapban, mint egy farmer! A románoknál nem volt akkora különbség, mint nálunk, magyaroknál (gazda és zsellér között) – emlegeti öreg Kurtucz Misa (bátya) a fiának, kis Misunak.

Járt Mácsáról Kisiratosra a rokonság, adja Gergő bácsi a fiát, Misát oda borbélynak! Pár hónapig ott dolgozik.

Tata nővérének a leánya ANTAL nevű mácsai felesége lett. Antal Togyerika, kürtösi másod-unokatestvérem. Ez a kürtösi Antal – vagy Krisán, mert Annus néném meg ezt emlegeti – rokonság Csabán látogat meg bennünket a Corvin utcában – apánk nem nagy öröme...? Ezzel a Togyerikával utazom alkalmi kocsival Gyuláról Csabára, ő mondja országúti kutyagolásunkra, hogy „vagabundorkozó”... (Hogy csavargókönyvem főcímeiként keljen új életre e vándorszó.)

Krisán Gyorgyéék Kürtösön Kurtucz István (tata testvére) leányának lezármazottai lehetnek (K. Béla 2000).

Krizsánné lett emlékezőink szerint két Kurtucz lány is: Anna és Zsófia/Szófia...

Kazán: Tata egyik unokatestvére Mácsán. KAZÁN... Jó kis dákórumun vezeték-név, őseredeti. (Ha rumun is, a kunból jövet.)

Juhász (nevű): román! (?)

Illés: nem Ilia, avagy Ilie...! Illés. (!)

Farkas: román. (...)

Pelhes: tata sógora! Húgának az ura.

„Bodonya: nagyanyám (apánk, Kurtucz Mihály öreganyja /a mi déd-anyak/), Anna. A bodonya magyarul: uraságokban a nagy szekereket, ökrös szekereket bodonyának hívták! Úgy tudom.”

Mészáros: román (Kürtösön).

Antal: Antal Togyerika (aki Kürtösről nálunk volt '69-ben); az anyja apánk (Kurtucz Gergely) nővérének a lánya!” (öKM 1982).

Hogy a bodonya magyar, avagy oláh tájszó... Úgy tűnik, e kisvilág (magyar és román?) tájszava.

2005-ben Mácsán 5 Kurtucz család él – tudjuk meg Budai Tivadar pópától.

Aradon is löhet néhány! Mást ne mondjunk, 2014-ben aradi nagylány románul társalog a faczbukon, s hogy nem írja a nevét: Flavia Curtut. (Ami lehet, hogy Curtuț, azaz mindenképpen Kurtuc.) (Annyira, hogy máshol ráakadunk a valódi nevére: Curtuț Flavia...) (Sőt, Flavia az aradi fényképész kör jeles tagja.) (Mi több, nemrég Erasmus-ösztöndíjas.) Odébb Alina Curtuț. Curtuț Eva, Curtuț Maria.

Meg a többi.

A román Curtuțok mellett magyar Curtuțra is bukkanhatsz a világhálón! A 2000-es helyhatósági választáson, írja a Nyugat. Jelen, a közös sopronyai-szentpáli RMDSZ-listán Curtuț Ferenc; édös unokatestvéröd!

Hogy sëmmi së veszett még el. (Annyira.)

Mácsa? Podina Pétör szerkesztőségi párttitkár regéli 1986-ban Csabán: feleségének az apja Mácsán egykor bíróként szolgált. „Olyan kényes volt, hogy

otthon az egyik lábán piros, a másik lábán kék papucsot hordott.” 30 holdja volt, és vagy öt gyereke.

Vajh a magyar bírónak piros-(fehér)-zöld papucsban kell járnia, hogy kényösködésünkkel... mögmaradhassunk?!

Mikor húzott piros-(fehér)-zöld csizmát a magyar... Iratosunkon?

Tán itt hibádzik valami.

Piros-fehér-zöldbe, magyar!

Az kéne *ezeknek*.

Mácsa?

Öregapád, Kurtucz Gergely születésekor Mácsa magyar–német többségű falu Arad vármegyében – olvassuk Varga E. Á. világhálós adattárában.

1880:	5.373 lélek	2.078 gör.kel.	– gör.kat.	3.109 r.kat.	103 ref.	34 ev.
1890:	6.261	2.372	61	3.656	107	24
1900:	6.945	2.705	29	4.009	89	34

Az őslakos magyar reformátusság végzetesen tovább apad, a német és magyar katolikusok, ahogy a görögkeleti románok is, szépen gyarapodnak.

A mostoha unszolására az öreg Kurtucz kiásta a sírból az első felesége (Chlotni Anna dédanyánk) vastag arany nyakláncát, a fia leselkedett! Később, 12 évesen megverte a mostohát, apja elől az ablakon ugrott ki. A szomszéd faluig meg se állt! A kertek alatt a szomszéd Kisiratosig futott, hogy ottragadjon (öKM 1970).

TATA IRATOSUNKON

Tata 9 évesen jött ide kanásznak (Kurtucz Anna) – eszerint 1895-ben. Apám 12 évet említ, akkor meg 1898-ban...

Azaz valamikor akkor, az időben! A 19. század utolsó tizedében.

Magyar Jani bácsi (a Templom utcában a templommal szemben, a Nagyfalú felé) fogadta föl tatát. 12 éves volt (9...), az anyja meghalt, a mostohaanyja vette az apjával. Egyszer beleragadt a mustoha hajába, lerántotta, amikor megjött az apja. Biztos agyonverte volna; kiugrott az ablakon, meg se állt Iratosig (öKM 1970).

Honnan tudta volna a mustoha, hogy egy Kurtuczot túl sokáig következmény nélkül nem lehet verni? Előbb-utóbb visszaüt.

Ilyen vót szögény öregszülém, tata. Isten nyugosztalja! Ott, ahun van.

Legénykorában tata egy hetet töltött Battonyán börtönben, mert bevverte a pap ablakát. Sose szerette a papokat! (öKM 1987)

Görögkeleti vallású volt, emiatt úgy gondolhatta, hogy neki nem kötelező vasárnaponként misére az iratosi katolikus templomba mennie. A pap állítólag kiprédikálta. Erre föl verte be az ablakát. A csendőr másnap már jöhetett érte.

Az első háború előtt tanyán is laktak. Erről regél Bajkónak (tudós kántorénekkutató kolozsvárinak) Annus néném 2012-be.

– Hát a Kása tanyánál laktak. De apámat akkor elvitték, még akkor Magyarország volt itt. Oszta akkor ő magyar katona volt. Oszta akkor elvitték, hogy

kint laktak a tanyán, ilyen rengeteg jószág volt a gazdánál. Volt vagy 20 darab tehén, bornyú ottan karámba bekötve, aztán itt maradt az anyám egy hétig vagy kettőig. Ugye, elvitték hadgyakorlatra, Csabára apámat, fiatal volt. Mert valahogy már készültek a háborúra, vagy mit tudom én, mán arra pontosan nem emlékszek. S anyám, szegény, ott marad a három gyermekkel a tanyán.

Jani 1909, Gergő 1911, Pista 1913-beli.

– A Kása tanyán, akkor azt mondja, már mesélte szegény édesapám, mán akkor nagyon jól állt, ugye, sok mindenük volt. Nagyon szépen, készültek, hogy begyűnnek a faluba. Hát akkor anyám, hogy apám elment, oszt egyedül maradt a három gyerekkel a tanyán. Gyűtt egy nagy vihar éjszaka, és aszondja, annyira villámlott, annyira dörgött, hogy a marhák kitörtek az akolból, és éjszaka szétszaladtak. Oszt ő akkor nagyon megijedt. Oszt összeroppant az idegje, oszt akkor ő depresszióba esett. Kigyűtt a három gyerek, az egyik kicsi, de nagyocskák vótak mán. No, szóval, ahogy beterelték a marhákat, oszt akkor ő, akkor ő odaült az akolnak a tövibe, aszondja, hogy reggelig, míg nem virradt, hogy elment a vihar, ott volt összeguborodva, de nem is tudja, mi volt. Annyira megijedt, na. Egy asszony, ugye. S akkor az én anyám kapott egy olyan idegbajt, hogy szegény, míg élt, mindig viselte. Mert nem volt ő, hanem mikor felidegesítette magát, akkor törte nagyon az ideg.

– És hordta az apám, vót vele Szalontán, vót Kolozsváron, arra ment Romániába, tudósokhoz, mindenfelé vitte, rákötötte az egész mindenit, nem bírtak rajta segíteni. Oszt vót egy orvos, azt mondta, hogy hát „Kurtucz bácsi, ennek nincs orvosságja. Most már sajnálom, hogy későn mondom”, mikor már mindene oda volt újra, amit szörzött, aszondja, szépen, „tudja, mi kell a maga feleségének? Menjen el templomba, nyugalom.” És úgy volt. Úgy leélte, szegény anyám, 74 éves vót, apám ő 78. Négy évvel vót öregebb. Osztán aszonta, hogy hát nem szabad idegeskedjen. De a szegény ember milyen, ugye, mindig megvan, hogy hát valamitől indul meg. Egyszer ez a baj, ugye, máskor amaz. Oszt akkor olyankor elérte. De ahogy öregedett, úgy kezdett elmúlni róla. Mer ugyi, mán akkor tán nem köllött úgy beleélni magát. Mer az csak attól függött. Oszt akkor, hát így kimúltak szegények, én tartottam 10 évig őket. Nyugdíj nélkül. Semmi fődet, szegény apámnak a háború után nem adtak. Ez a második háború után, mert már öreg vót. Az nem számított. Én is négy apró gyerekkel, de vót egy nagyon jó uram, aki aszonta, hogy nem hagyjuk az öregeket. Oszt velünk éltek, 10 évig tartottam őket, és egyszerre haltak meg. Soha azok azt se mondták az én uramnak, hogy álljon odébb. De az uram is úgy szerette őket. Négy gyerek, nyócan vótunk, és olyan megértéssel éltünk, olyan jó volt, hogy soha nem ettük egymást. Mint most, hogy ez a nép hogy hogy van, no, ugye. Egymást, hogy milyen gyűlöletösök, meg mit tudom én, nem az a világ van most, mint vót akkor. Akármilyen szögények vótunk, de meg tudtuk osztani, hogy minden legyen meg. Nagyon dógos vót, igaz, apám is.

Az első világháborúban tata hidász volt a Piávénál, pionír a Piávé 6 évig. (5? 6?... Más szerint 4 évig.) Amikor az olaszok előntötték őket, rájuk eresztették a Piávé, a víz elvitte a hidat, ők építettek újat, ő verte a hidat. Volt két arany-, több ezüstérme (3 ezüstkeresztet kapott). Szegény nagyon várta a magyarokat, hogy visszafoglalják Erdélyt, mert földet kapott volna (öKM 1980, 1982).

Az első háborúban a katonák által kapható ezüstök: kis ezüst, I. és II. osztályú ezüst vitézségi érem, I. osztályú nagy ezüst, német ezüst érem, koronás ezüst érdemkereszt... Ezekből valamelyik három. (Az aranyokat az éremsorban nem is leljük... Mert effélét tisztos a krumplivirágjával nem kaphatott? Tán tiszthelyettes lött tatábul?...). Azaz: nem véletlenül várt Horthytól vitézitelket öregapád!

Gróf Teleki Pál miniszterelnök aláírásával 1920-ban jelönt mög az a röndölet, amely a magyar állam védelmében kítúnt feddhetetlen honfiak részére a haza el nem múló hálája jeléül ingatlanok adományozhatók. Vitézi telkek! A tulajdonos a Vitez jelzöt viselheti vezetékneve mellett.

Vitez Kurtucz Gergely. Akiből hogy löhetött vóna Grigor(ie) Curtuț(i)/u/!

Még hogy ű löne a magyar Dorobanți oláh bírója... (Erre biztatták a kürtösi románok, potyára.)

Erre várt. Nagyon. Nem a címre, a fődre. A sajátira.

Hogy elvitték a vágóhídra a háromgyermekes kisiratosi családfőt, tény. Mama fiatalasszonyként, (már a faluban) más kunyhóját bérelvén, három kisiúval – Gergővel, Pistával, Janival – magára maradt. Mehetett maga is szolgálni béresként, napszámoként, cselédként? Hogy kenyeret adjon kicsinyeinek, fizesse a lakbért... Miközben – Krúdyról olvasva szerzünk róla valamelyes tudomást (Nők Lapja, 2018/27, 33.) – fölmentést kaphatott volna a katonai szolgálat alól. Fölmentés... csanádi parasztnak nem járt? (Zarándról nem is beszélve.)

Nem tudtunk a törvényről? A löhetőségrül? Sëmmirül?

Tatánk írástudatlan volt, ám asszonya írt, olvasott. Mög hát a jegyző, a bíró; a beteg oláj lova... nem?!

Nem, nem.

Neki nem járt.

Csak a harctér. Védeni a hazát.

Mások hatalmát, erszényét; zsákmányát.

Nekünk csak a vér, vér... (A magunké; meg akiét ki kell ontani.)

Az első háborúban utász, hidász, árkász csapatok szolgáltak a közös hadseregben. Csanád vm. a tömösvári VII. közös hadtesthez és a szögedi II. honvédkerülethez tartozott. A battonyai járás a cs. és kir. 101. (Bcs-i) gyalogezred kiegészítési területe, Makó szegedi... (Makó monogr. 5. 476).

Tata a háború végén gyütt csak haza.

Gergő unokaöcsém 1980-ban regéli, hogy amíg tata a fronton volt, mama félrelépt. Amit elég nehéz elképzelni – mármint azt, hogy tata eltúrte volna. Biztos agyonverni öreganyánkat.

Ahelyött szegény belenyomorodott a robotba. És szülte továbbra is a gyerököket a férjének, Kurtucz Gergőnek. Már a Kekecsön, a kicsike sajátban. Mert a háború után ott kaptak telket (háznak, udvarnak, kertnek). A házat a két kezével húzta föl. Hogy ne haljanak éhön, átjárt a nevetséghatáron, csempészött. Hogy annak is más lássa hasznát? Egyedül a konyhaajtó származik a csempészetből – emlégeti a lánya a 21. század elején.

Annus néném regéli 2012-ben a kolozsvári kutatónak:

– Mikor apám elment a háborúba, anyám Tódáson lakott, szegény, házbérbe. Mikor hazajött a háborúból, kaptuk ezt a házhelyet, és ő építette rá ezt a házat. Én mán itt születtem.

Misa 1919 végén még a Tódáson látta mög a napvilágot, földkunyhóban (bérbe vett viskóban). („A viskóval tartok” – mondotta volt valamivel később – az 1950-es években – az elvtársaknak, amikor szülőatyánkat arra biztatták, ha annyira szeretne jól élni, lépjen be a pártba! „A többivel együtt akarok emelkedni”...) (Ma hányan akarnak a szegényekkel együtt gyarapodni? Ma, amikor egymást föl szokás lökni... a koncert.)

Kurtucz, Kurtucz... Ez a csökönyös „maradiság”. Sehol semmi modernség. Csak ez a. A haladás semmibevétele!!!

– Apám két házba lakott csak. Ott lakott egy gazdánál. Dolgozott. Míg oda volt a háborúba, addig anyám dolgozott a gazdának sokat. Éjjel-nappal ment szegény, három gyerekkel. Oszk mikor hazajött az apám, hát volt mindene anyámnak, mert nagyon szorgalmas volt, nagyon sokat kézimunkázott, hímezett. Nagyon ügyes volt. Éjjel varrt, nappal ment a gazdához dolgozni. Oszk akkor, mikor hazagyűtt az apám, aztán fölépítették. Egy szoba-konyha volt csak. Egy kicsi kis kamra itt elöl, hát ugye, örültek annak is. Aztán a bátyáim megnősültek, elmentek. Az egyik bátyám itt volt, mindjárt ebbe a házba, itt átalellenbe. Aztán a másik bátyám (Gergely) is megnősült, de az elkerült Magyarországra. Mondtam, hogy elszökött. Két bátyám, három bátyám ment el Magyarba: Béla, most halt meg két éve, de ez a Mihály, a Misinek az édesapja, ez is a katonaság elől szökött át. Oszk akkor, úgyhogy ezek elmentek, s én az öcsémrel maradtam az öregekkel. Ugye, mind szétment a család. S akkor az apám meg megint dolgozott, de megvoltunk, szegényesen, mint egy szegény ember. De hiányt azért nem éreztünk, mert anyám is szorgalmas volt, apám is, nagyon sokat dolgoztak. De hét gyereket fölnevelni, az nem könnyű vót abba a világba. Éppen úgy vót akkor is, mint mostan. Ki hogy veszi az életet. Ha valaki dolgozik, és azon van, hogy legyen valami, akkor csak eléri. De hogyan valaki csak könnyen veszi, az nem, hogy mondjam (Bajkó: Árvai).

Ahogy mondja, kedves néném! Ahogy mondja.

„'44-ben Kisiratoson apám fejszével őrizte hetekig a lányát. Annus nénéd 17 éves volt. Addig a kéményben bújt meg.” (öKM 1983)

Kurtucz Gergely – Sarusi Kis Borbála

1886–1967

1890–1967

esküvő: 1909. I. 27.

Esketési levél, másolat kiállítva 1943. X. 5-én, Hodács Ágoston aláírásával.

Kurtucz Gergely – vőlegény, 23 éves, szülei: Kurtucz Demeter, Chlotni Anna
Szül.: Mácsa, 1886. Vallás: g. kel.

Sarusi Borbála, 18 éves, szülei: Sarusi János, Kakuja Rozál

Szül.: Kisiratos, 1890.

Tanuk: Németh István – Rajcsek Ferenc.

Eskető lelkész: Mihályffy Gyula plébános.

Három hirdetéssel, a valláskülönbség akarata alól püspökhatósági fölmentés.

Apám megjegyzése: az öreg nyilatkozott, hogy a gyerekek római katolikusok lesznek! A mama máskülönben nem ment volna hozzá.

A hét gyermek:

<i>János</i>	<i>Gergely</i>	<i>István</i>	<i>Mihály</i>	<i>Béla</i>	<i>Anna</i>	<i>Ferenc</i>
1909–1968	1911–1966	1913–1980	1919–1984	1922–2003	1928–	1930–1987

Tata és mama 1967-ben egy napon halt meg. Mama ébred, mellette halott emböre, azonnal megállhatott neki is a szíve. Kurtucz Annus (Pista bátya lánya) meséli 2014-ben: Annus nénémék disznót vágni készültek, amikor egyszer csak rájönnek, hogy az öregek meghaltak.

Tata, mama sírja Kisiratoson a temetőben az Almafás sor felőli kerítésnél középtájon. A sírkert főútján a ravatalozó felé haladva jobb felől „Miniszter” Lévai síremléke mellett lemenni jobbra: tatáékkal szemben 2010-ben üres sírhely. Műkő körösztt, rajta márványtábla, fölirata: *ÁRVAI IOAN... – CURTUT ANNA...* Kerített sír mellett.

Legközelebb csak a halmot leled, még köröszet sem jelzi. Rajta – azért – virág. Unokahúg mondja:

– Azért nem teszi rendbe nagyanyám, mert azt mondja, ők is oda akarnak kerülni.

Röndbe tötték.

Kurticsi vót a sírköves, nem tud magyarul – mentegetőznek. Mög hogy Johanna, unokaöcsém román felesége röndölte.

Apámék emiatt tötték át magukat a nevetséghatáron. (Kurtucz Gergő, Kurtucz Misa, Kurtucz Béla...) Hogy a nevüket egykoron az anyanyelvükön róják a fejfájukra.

„NINCSEN BELGRÁD BEKERÍTVE...”

Kétnyelvű erdélyi katonaénekünknek elsőre a kolozsvári változata bukkant elő, román szerző emlegeti 1903-ban. 1971-ben a (Gyula)Fehérvárt megénekelő magyarózd került elő, hogy 2022-ben a magyar–román dal *Nincsen Belgrád bekerítve...* nótakezdeccsel az Alföldről, Kisiratosról leljen meg bennünket.

I.

Nagynénemből, aki Kisiratoson 1928 vízkeresztjén született, 2022 télutóján szedte ki a szülői házban a kétnyelvű, magyar–román nótát – kuruc katonaéneket? – az unokája.

A kisiratosi Kekecsen Kurtucz Anna néven született, ma özvegy Árvai Jánosnéként (mi több, románosan Árvai Annának) emlegetett nénemből Anna leányának Zsolt fia varázsolta elő a kétnyelvű dalt. Azt mondta neki, hogy videóra veszi! Kép- és hangrögzítéssel örökíti meg... Annus nénénk édesapjának, öreg Kurtucz Gergelynek az egyik kedvenc nótáját!

A 95. életévébe lépett Annus nénémnek sem kellett több, többször, kérésre újra és újra elénekelt a jó száz évvel ezelőtti világot fölelevenítő dalt. Azt az igen hosszú korszakot, midőn Erdélyben és az Erdély-széli alföldi világban a lehető legtermészetesebb volt a kétnyelvűség. (Az, ami ma jobbra csak az e tájt élő magyarságra jellemző.) Ráadásul az első világháborúban – amely egyben le is zárta ezt a többnyire (a kívülről szított zavargásokat leszámítva) békésnek mondható korszakot – mind a magyar királyi, mind a császári és királyi közös ezredekben együtt szolgált és szenvedett magyar, román. Ami – érthetően – erősítette ezt az eleve meglévő természetes kapcsolatot.

Egy sor magyarul, egy románul – és így tovább. Néha nem is föltétlen egymás gondolatát folytatva, nem is mindig egymásba karolva. Hogy mindez akár furán is hangozzék.

1972-ben és 1973-ban írtam *Hadak úttyik* című, a második világháború utáni székely kommunistaellenességet fölidéző kisregényemet, amely az ellenzéki s rövidesen betiltott Mozgó Világban 1982-ben látott először napvilágot, majd 1989-ben két másik kisregémmel együtt jelent meg *Árva ima* című könyvemben. Abban (is) olvasható az a kétnyelvű erdélyi népköltészeti alkotás, amelynek párját, ím, fél évszázad elteltével az Alföld peremén lélegző – romániaivá tett – magyar falu egyik idős lakójának emlékezete őrizte meg. Sok minden mellett bizonyítva azt is, mennyire ugyanaz a szellem hatja – hatta s hatni fogja? – a románsággal együtt élő magyarságunkat.

Igen megdöbbenett, amikor az unokaöcsém elküldte a világhálón a kisfilmet, és lejátszottam!

A fölvételen a dallam alig kivehető, ám a szöveg... Édestestvére a belső-erdélyi változatnak.

Amit átvettem a kisregényembe az erdélyi kétnyelvű katonadalból (most megtoldva a román szöveg szabályos leírásával és fordításával):

<i>Fejérvár nincs békerítve,</i>	
<i>Szlabaduj, drumul,</i>	<i>(Slobod îi drumul – Szabad az út)</i>
<i>Ki lehet jünni belőle,</i>	
<i>Nu bâte gîndul.</i>	<i>(Nu bate gândul – Nem törődöm velem)</i>
<i>Csak a rózsám maradt benne,</i>	
<i>Făşe remuje.</i>	<i>(Fă să rămâie – Tedd, hogy maradjon)</i>
<i>Kiért holtig fáj a szívem,</i>	
<i>Ása trebuie.</i>	<i>(Aşa trebuie – Úgy kell)</i>

S láss csudát, Kurtucz Anna néném, a világháborút 1914 nyaratól 1918 végéig végigharcoló Kurtucz Gergő tatám leánya – a dalt emlékezetéből előcsalva – valahogy így szólaltatta meg 2022-ben ugyanazt.

<i>Nincsen Belgrád bekerítve</i>	
<i>Szabad a drumul</i>	<i>(Szabad az út)</i>
<i>Akármerre mehet benne</i>	
<i>Nu-ți bate gându</i>	<i>(Ne aggódj)</i>
<i>Csak egy rózsa maradt benne</i>	
<i>Lasă rămâie</i>	<i>(Hadd maradjon)</i>
<i>Kiért holtig fáj a szíve</i>	
<i>Așa îți trebuie</i>	<i>(Úgy kell neked)</i>

Igen, némileg megváltoztatva. Ráadásul a fölvételt készítő unokaöcsém írta le így nénémnek szájáról... (Magam csak akartam, nem boldogultam vele.)

A háború tehette? Mert (Gyula)Fehérvár helyett Belgrádot emleget; tán mert a „kutya Szerbia” ellen harcolva így énekelték a magyar és oláh katonafiúk?

Édes istenkém, közben eltelt... annyi, amennyi.

Hogy „közben” a közelben (a szintúgy Belgrádnak is mondható – a közép-kori Magyarország legkeletibb végvárának számító – Nyeszterfehérvár táján) újra dörögjenek a fegyverek.

– *Așa îți trebuie.*

Nem, nem kell.

De hogy ez a nóta 21. századunkban előbukkanjon!... És véletlenül annak a füle hallatára, aki találkozott már vele.

Ötven éve Pesten (akkor még a Nemzeti Múzeumban működő Országos Széchényi Könyvtárban), Sepsiszentgyörgyön és Ozsdolán jártam utána, mi történt Pusztaiék betyárcsapatával a negyvenes, ötvenes években a Székelyföldön. Valamelyik népköltési forráskiadványban bukkantam a *Szlabaduj drumul*-ra. Ahelyett, hogy rákérdeztem volna odahaza, Iratoson a nagynémre?

Legalábbis e nótát illetően.

Mit ad Isten, máig ott a könyvtárban – számítógépes íróasztalomtól karnyújtásnyira – Horváth István *Magyarózdai toronyalja* című, 1971-ben közreadott írói falurajza (a magunk iratosi *Lönni vagy nem lönni*-jének az ötletadója!), melynek 385. oldalán mutatja magát emlegetett katonadalunk.

Magyarózd Alsó-Fehérhez tartozott, a vármegye székhelye Gyulafehérvár...

Hogy összeálljon a kép.

Az a másik Fehérvár, Belgrád, a mi régi – Hunyadi János-látta – Nándorunk?...

Ózdon, Iratoson.

– Lám csak, már 1971-ben min nem járt a kend esze!

Szinte.

Alföld és Erdély ölelkezése... Nemcsak a mában, családom emlékezete bizonyítja, „a régi öregök” idejében is.

II.

Utánanézttem – némi biztatásra –, mit mond az irodalomtudomány kétnyelvű költészetünkről. Az érintett szakirodalom makaróni versnek nevezi a makarónizmusként számon tartott jelenség termékét, a kevert nyelvű művet. Amilyen a mi fehérvári/kolozsvári/belgrádi kétnyelvű – kuruc?... – katonanéünkünk is a magunk magyarhoni Makaróniájában. Elsőnek a kolozsvári változat bukkant elő, román szerző emlegeti 1903-ban, 1971-ben a fehérvári, hogy 2022-ben – csodák csodájára – a belgrádi.

Az 1900-as évek legelején budapesti román lapban (Lucefêrul, 1903/22, 368.) közli e makaróni szöveget Gheorghe Alexici (Alexics György):

*Nincs Kolozsvár bekerítve
Slobod e drumu,
Ki lehet menni belőle
Nu-ți bate gîndu
Csak a rózsám maradt benne,
La'să rămîe,
Kíért holtig fáj a szívem,
Așa-mî trebuie.*

Ezután rövidesen Brassóban szintén román nyelvű lap (Gazeta Transilvaniei, 1912/42, 2.) szerzője a versezet újabb kolozsvári változatát emlegeti a Thökölyhez és Rákóczihoz kötődő művek között. A *Vásárhelyi daloskönyv*ben található kétnyelvű verset említi, hogy megjegyezze: „Ilyen, román és magyar szövegű népköltemények ma is léteznek. Ismerek egyet Kolozsvárról: *Nincs Kolozsvár bekerítve, Slobodu-i drumu...*” – s kis eltéréssel következik az előbb említett ének.

Ugyanebben az évben jelent meg Damjan István *Adatok a magyar–román kölcsönhatáshoz* című tanulmánya (Nyelvészeti füzetek, 1912/67, 59–60.), amelynek a makaróni versekről szóló fejezetében egy kuruc kori nóta után szintén ezzel a „kolozsvári” dallal álljon elő. Sőt, második versszakát is közölje!

(...)

<i>Ști tu mîndră tiéd voltam</i>	(Tudod büszke...)
<i>De már nem vagyok</i>	
<i>Pentru tine nu m'oi arde</i>	(Nem égetsz meg magad miatt)
<i>Mégis nem halok</i>	
<i>Jubeste pe cine-ți place</i>	(Szeresd azt, akit szeretsz)
<i>Én azt nem bánom</i>	
<i>Că ți'ai bătut joc de mine</i>	(Hogy kinevettél)
<i>Szívből sajnálom.</i>	

A magyar–oláh nóta után a szerző ezt írja: „Akár valódi néptermék, ami nem igen valószínű, akár valami tudákos ember szerzeménye, annyi bizonyos,

hogy rendkívüli népszerűsége és elterjedettségére tett szert, úgy, hogy Erdélyben széltében énekelik a magyarok és románok egyaránt körülbelül a következő dallamra:...” – s közli a hangjegyes leírást.

1933-ban Kántor Lajos e kétnyelvű éneket is említi *Kölcsönhatás a magyar és a román népköltészetben* című tanulmányában (Erdélyi Tudományos Füzetek, 1933/56, 8.): „Általánosan ismert például a következő kevert dal: ...”. Ahogy az 1955-ben rögzített – Alsó-Fehér megyei – lőrincrévi változatban is „*Kolozsvár nincs bekerítve...*” (<https://zti.hungaricana.hu/en/7353/>). Köpeczi Béla angol nyelvű írásában – *Romanians and Rákóczi's Insurrection (A románok és a Rákóczi-fölkelés)* (<https://epa.oszk.hu/00400/00463/00006/10.htm>) ugyanarra a következtetésre jut, mint a szabadságharc népköltészetével foglalkozó többi kutató. E kétnyelvű ének egy magyar–román kuruc dalra, a „*Ni ficiori cu piciori / minden vígan járja* [mindenki örömmel táncol]” kezdetűre emlékeztet – az *Opre Tódor nótája* című makaróni versről van szó (*A kuruc küzdelmek költészete*, Akadémiai, 1977, 702.).

A Kisiratoson előkerült *Nincsen Belgrád bekerítve...* változat nem szerepel a szakirodalomban, s nem látni a világhálón sem.

Kurtucz Gergely öregapám kuruc (kori) nótája került elő? (Zaránd helyett az Aradhoz csapott Csanádban.) (Hogy mindezt méregesd... a Balatonig szaladó Bakonyban?)

A családi legendák egyike szerint az 1700-as évek elején, a Rákóczi-szabadságharc bukása után kuruc bujdosót fogadott be (Arad megyében) a kis mácsai református magyar közösség. A labancok elől rejtőzve nem árulta el vezetőkénevét, a faluban csak „(a) kuruc”-ként emlegették, ami rajta maradt. A szabadságharc után az új földbirtokos román jobbágyokat telepített a faluba, a magyar őslakosság fokozatosan beolvadt, fölloldódott a hegyekből betelepülő románságba. Iratosi testvéreim némelyike szerint nem boldogultak a Kuruc névvel, Kurtucra (Curtuțra) románosították a leszármazottakat. (Jó kis népi szőféjtés, tehetjük hozzá...) Akiknek egyike öregapám, Kurtucz Gergely (Mácsa, 1886–Kisiratos, 1967), aki az 1800-as évek végén Kisiratosra keveredett, ott nőtt föl, megmagyarosodva – az említett családi legendát tekintve inkább visszamagyarosodva – magyar lányt (Sarusi öreganyámat) vette feleségül. Hogy katonaként és a világháborúban találkozzon ezzel a dallal? Már nem kérdezhetem meg tőle, melyik Belgrád (=Fehérvár) szerepel e nótájában. (Másik kedvenc dalát negyven éve említette a lánya, Annus néném, ez pedig a *Temető kapuja sarkig ki van nyitva...* volt.)

Özvegy Árvai Jánosné (született) Kurtucz Anna 95. évét taposva ilyen szép ajándékkal lepett meg bennünket! Nemzeti műveltségünk – erdélyi – népi értékeinek feneketlen kútjából hozta föl nekünk, mentette a fölszínre – az Alföldön – ezt a kincset érő katonaeének-változatot.

Zarándi öregapád Csanádban megőrzött erdélyi nótáját.

Még mondják, hogy a halállal végünk lenne...